

CSONGOR BARNABÁS „IDEGEN ÍRÁSOS KÍNAI SZÖVEGEK
ÉS SZÓRVÁNYOK A 7—10. SZÁZADBÓL” CÍMŰ KANDIDÁTUSI
DISSZERTÁCIÓJÁNAK VITÁJA

A Tudományos Minősítő Bizottság 1960. július 1-én tartotta meg Csongor Barnabás kandidátusi értekezésének vitáját. Az értekezés opponensei *Ligeti Lajos* akadémikus és *Tőkei Ferenc*, a nyelvészeti tudományok kandidátusa voltak. A vita bírálóbizottságának elnöke *Németh Gyula* akadémikus volt, tagjai pedig *Fekete Lajos*, akadémiai levelező tag, *Harmatta János*, a nyelvészeti tudományok doktora és *Telegdi Zsigmond*, a nyelvészeti tudományok kandidátusa, a bizottság titkára *Miklós Pál* kandidátus volt.

Elsőnek *Ligeti Lajos* akadémikus terjesztette elő opponensi véleményét. Bevezetőben hangsúlyozta, hogy a nem-kínai írásos kínai szövegeknek igen nagy jelentősége van az egykorú kínai nyelvállapot rekonstruálásában, ezért tartja értékesnek Csongor munkáját; Csongor 1947-ben megjelent doktori értekezésében és azóta publikált dolgozatában már földolgozta az ujgur írásos kínai szórványokat, jelen dolgozatában pedig sorra vette a tibeti, bráhmí, rovásírásos türk, szogd és manicheus írású kínai emlékek közül mindazokat, amelyeket a kiadások hozzáférhetővé tettek számára. Helyeselte, hogy Csongor az írásfajták alapján csoportosította ezt az emlék-anyagot, mert ezzel az írás sajátosságait elhatárolta a nyelvi sajátságoktól; helyeselte továbbá azt, hogy külön vizsgálta egy íráson belül az egyes nyelvemlékeket és gondosan fölülvizsgálta a forráskiadványok által megadott olvasatokat. Meggyőző részeredményekre jutott ennek a módszernek segítségével. *Ligeti* akadémikus azonban ennek a szövegkritikai eljárásnak Csongornál olykor egyoldalú használatát kifogásolta is és néhány példával illusztrálta azt a megállapítást, hogy a kínai hangtörténet szempontjából kívánatos olvasatot Csongor a lejegyző idegen nyelv vagy írás lehetőségeinek figyelembe vétele nélkül tétélezte föl. *Ligeti* akadémikus hiányolta, hogy Csongor néhány hangtörténeti jelenség kérdését, amelyeknek vizsgálatát pedig a dolgozatban levő anyag lehetővé tette volna, elkerülte, pl. a tibeti írásos kínai emlékekben a magánhangzóknak egyes szókezdők hatására palatálisból velárisra fejlődésének, valamint a veláris *i* kialakulásának kérdéseit. Végül elmondotta, hogy ellenvetései ellenére magasra értékeli Csongor dolgozatának mind módszerét, mind eredményeit s azt a vita alapjául elfogadja.

Tőkei Ferenc kandidátus opponensi véleményében kifejtette, hogy a nemzeti nyelv fejlesztése a mai kínai kulturális élet egyik alapvető, következményeiben igen messzeható problémái közé tartozik s ezen problémák megoldásának előkészítésében van fontos szerepe a nyelvjárások kutatásának és az olyan típusú nyelvtörténeti kutatásoknak, amelyet Csongor végzett eddigi publikációiban és jelen dolgozatában. Elismeréssel szólt Csongor módszeréről és a módszer következetes, gondos alkalmazásáról. Helyeslően vette tudomásul, hogy Csongor nemcsak jelentős nyelvtörténeti adalékok megállapításához jut el anyaga földolgozásában, hanem azt is látja, hogy a vizsgált források terjedelmük és nyelvi anyaguk korlátozott volta miatt, fontosságuk ellenére is alkalmatlanok messzemenő következtetések levonására. *Tőkei* a dolgozat legfőbb eredményének a bráhmí írású szövegekből levonható törvényszerűség megállapítását tartja, nevezetesen azt, hogy a hangsúlyos és hangsúlytalan helyzet a kínai szavak ejtésében jelentős különbségekre vezet. *Tőkei* a dolgozatot mind részleteiben, mind egészében jelentős munkának tartja, de kifejezésre juttatja azt a véleményét, hogy hasznosnak tartaná, ha Csongor alapos

fölkészültségét a kínai nyelvtörténet tanulmányozására kínai irodalmi szövegek vizsgálatában is kamatoztatná. A dolgozatot a bizottságnak elfogadásra ajánlotta.

A vitában elsőnek *Róna Tas András* tudományos kutató szólott hozzá a dolgozathoz. Elmondotta, hogy Csongor dolgozatában a tibeti átírású kínai szövegek érdekes tanulságokat nyújtanak a tibeti hangtörténet vizsgálatához is. A tibeti írás alapján föltételezett *k — kh — g* oppozíció véleménye szerint az ótibetiben abszolút szókezdő helyzetben nincs meg; ilyen módon megoldhatónak látszik a dolgozat egyik problémája, amelyre Csongor nem tudott megoldást találni, nevezetesen az a jelenség, hogy egyes ókínai hangok egy, mások két, ismét mások három tibeti megfeleléssel is rendelkeznek, míg a többi átírásban ennek nyoma sincs. A hozzászóló a dolgozat anyagának alapos vizsgálatával és az előfordulások összevetésével bizonyította, hogy ezzel az eljárással a kínai, illetve a tibeti fonémarendszer és a tibeti írás által tükrözött tibeti fonetikai rendszer kölcsönös figyelembevételével meggyőzően magyarázhatók a tibeti írású kínai szövegeknek Csongor dolgozatában is fölmerülő problémái. *Róna Tas András* hozzászólásának további részében arra hívta föl a figyelmet, hogy bizonyos átírási nehézségek esetében számolni lehet a nyelvjárási tagoltságból eredő kettős hangmegfelelésekkel is; véleménye szerint azt, hogy a mai tibeti irodalmi *z*-jének egyes nyelvjárásokban *s* felel meg, megtaláljuk a Csongor által vizsgált szövegekhez időben és föltehetőleg nyelvjárásban is közel álló szövegekben *s* ezzel megmagyarázható az ókínai zöngés spiráns *z*-nek a tibeti szövegekben levő gyakori *s* megfelelője.

Uray Géza, az MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa hozzászólásában először egy technikai kérdéssel, a dolgozat transzliterációs megoldásával foglalkozott; továbbá megjegyezte, hogy a *Róna Tas* által kifejtett hármas oppozíció vizsgálatánál nem szabad figyelmen kívül hagyni a hangsúlyviszonyokat sem.

Csongor Barnabás válaszában egyetértését fejezte ki az opponensek véleményével kapcsolatban. Elfogadta Ligeti akadémikus kritikai megjegyzéseit és az olvasatokra vonatkozó korrekcióit. A magánhangzók veláriszá fejlődésére vonatkozó adatokat azonban dolgozata anyagában kevésnek és egyértelműen nem értelmezhetőnek tartja *s* ezért nem tud vállalkozni a Ligeti akadémikus által hiányolt kérdés tárgyalására. Tőkei Ferenc kandidátusnak az irodalmi szövegek vizsgálatára vonatkozó óhajával kapcsolatban elmondotta, hogy több fontos publikációnak a beszerzése olyan nehézségeket támaszt, amelyek miatt ezt a munkát egyelőre nem is tartja megindíthatónak. Végül köszönetet mondott a hozzászólóknak az értékes kiegészítésekért.

Az opponensek a jelölt választát elfogadták. A bizottság azt a döntést hozta, hogy egyhangúlag javasolja a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy Csongor Barnabásnak a nyelvtudományok kandidátusa fokozatot ítélje oda. „A Bizottság megállapítja, hogy Csongor Barnabás értekezése módszerét tekintve gondos figyelemmel összeállított munka. Részleteiben is sok új megállapítást ad, átfogó értelmezéseiben pedig eddig föl nem ismert összefüggésekre hívja föl a figyelmet *s* a kínai hangtörténetre vonatkozó ismereteinket számos új és értékes eredménnyel gazdagítja.”

A vitát összefoglalta

Miklós Pál

a bizottság titkára